

BOLİVARİZM: CHAVEZ'İN 21.YÜZYIL SOSYALİZMİ

Bolivarianism: Chavez's 21st Century Socialism

Öğr.Gör. Altun ALTUN

Hakkari Üniversitesi. altunaltun6@hotmail.com

Altun, A. (2017). "Bolivarizm: Chavez'in 21.Yüzyil Sosyalizmi", Vol:3, Issue:11; pp:55-63 (ISSN:2149-8598)

ARTICLE INFO

Article History

Makale Geliş Tarihi

Article Arrival Date

09/05/2017

Makale Yayın Kabul Tarihi

The Published Rel. Date

25/05/2017

Anahtar Kelimeler

Simon Bolivar, Latin

Amerika, Venezuela,

Chavez, 21.Yüzyil

Sosyalizmi

Keywords

Simon Bolivar, Latin

America, Venezuela,

Chavez, 21st Century

Socialism

JEL Kodları: N46, G28

ÖZ

Latin Amerika halklarının tarihi sömürgeciğe, emperyalizme ve onların yerel destekçileri "işbirlikçilere" karşı mücadele tarihidir. Aristokrat bir ailenin çocuğu olarak 1783'te doğan 'El Libertador' (Kurtarıcı) lakaplı Simon Bolivar sömürgeci güçleri perişan ederek Venezuela'nın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından sırasıyla tekrar Kolombiya, Ekvador, Panama ve Peru'yu sömürgecilikten kurtarmış ve 1821'de bu ülkeleri Büyük Kolombiya adı altında birleştirmiştir. Bolivar, Latin Amerika ülkelerini bir araya getirecek ortak bir askeri güç ve birlik kurmak istemiştir. Bu makale, Venezuela'da 1998 yılında iktidara gelen Hugo Chavez'in Simon Bolivar'ın açtığı ulusal devrimci geleneği devam ettiren bir anlayışla, Bolivar'ın hayali olan, ama gerçekleşemeyen federasyon düşüncesinin çok daha ilerisini, kendine yapılan karşı devrim darbesini de atlatarak, kendi tarifile "21.yy sosyalizm"ini gerçekleştirmeye çalışmasını ele almaktadır

ABSTRACT

The history of Latin American peoples is the history of fighting against colonialism, imperialism and local supporters of these, 'collaborators'. Simon Bolivar, born in 1783 as a child of an aristocrat family and called 'El Libertador' (the Liberator), after defeating the colonialist powers and declaring the independence of Venezuela, also saved in order Colombia, Ecuador, Panama and Peru from colonialism and united these countries under Gran Colombia in 1821. Bolivar wanted to found a common military power and unity that would unite Latin American countries. This article discusses Hugo Chavez's endeavors to create 'socialism of the 21st century' in his own terms, coming to power in 1998 with an approach that carries the light forward for the national revolutionary tradition started by Bolivar, overcoming the counter-revolution coup against him, to establish the idea of federation which was Bolivar's dream never realized.

1. GİRİŞ

Kristof Kolomb'un hemen ardından 16.yy'ın başında Orta Amerika'ya ulaşan İspanyol ve Portekiz sömürgeci yeni anakaranın güneyini aralarında paylaştılar. Araya giren papalık, Brezilya dışında kalan Latin Amerika'yı İspanyollara vermiştir. Yerli uygarlıkları (İnkalar, Aztekler) en sert yollara başvurarak yok eden İspanyol sömürgeci kendi kültürlerini ve inançlarını Latin Amerika'ya dayatmışlardır. Sömürgeci, Latin Amerika kıyılarında yeni ticaret limanları kurarken , içerdeki toprakları derebeylerine vererek feodal bir yapı (Latifundiya) oluşturdular. Diğer yandan madenleri, özellikle gümüş ve altın madenlerini yağmalarken yüz binlerce zenciye de köle olarak alt anakaraya taşımışlardır. (Akalın, 2006:3-4).

Sömürgeci kılıçlarının zoruyla köleleştirilen, açlık ve yoksulluğa terk edilen çaresiz garibanların için kendilerini Tupac Amaru ve Simon Bolivar gibi "kurtarıcı"ların kollarına bıraktığı anlaşılmaz değildir. Maya, Aztek ve İnka uygarlıkları "uygarlaştırıcı Avrupa"nın kılıçlarından geçirilerek yıkılıp yıkılmış ve milyonlarca insan katledilmiştir. Kızılderililer köleleştirilerek topraklarından kovulmuş ve çalıştırılmak üzere altın ya da gümüş madenlerine sürülmüşlerdir. (Galeano, 1988:52).

Latin Amerika'daki ulus-devletlerin düşünsel öncüsü Fransız İhtilali'dir. Fransız İhtilali hem devrimci düşünceleri bu anakaraya ihraç ederek hem de Devrimin ordusu ile İberik Yarımadası'nın üzerine yürüyerek Latin Amerika üzerindeki İspanyol ve Portekiz otoritesini zayıflatmıştır. Bu ise Latin Amerika'daki bağımsızlık ateşini yükseltmiştir. (Akalin,4).Latin Amerika 19.yüzyılı Avrupa'daki gelişmeleri geriden takip ederek geçirmiştir. 1823'te ABD başkanı Monroe'nin Avrupalı güçleri Amerika anakarasından uzak tutmak için ortaya attığı Monroe Doktrini ilk başlarda Latin Amerika'ya, sonraları ABD'ye yaramıştır. Giderek palazlanan Amerikan kapitalizmi öncelikle Pasifik'i ve Latin Amerika'yı gözüne kestirmiştir. Monroe Doktrini'nin "Amerika Amerikalıdır" şiarı "Amerika Kuzey Amerikalıdır" şeklinde saldırgan nitelik kazanarak Panama Kolombiya'dan kopartılmış ve özerk bölge olması sağlanmıştır.ABD o tarihten sonra arka bahçesinde karışıklığa müsaade etmemiştir. "sopa ve dolar diplomasisi" izleyerek çıkarlarını korumaya çalışmıştır. Haiti ve Dominik Cumhuriyeti bu politikanın ürünleri olmuştur.

Latin Amerika'da 1920'lere kadar köylü karakteri baskın durumdadır. Kentleşme bu tarihten sonra hızlanmıştır. On yıl kadar süren ve iç savaş şekline bürünen Meksika Devrimi 20. yüzyılın en önemli toplumsal olaylarından biridir. Devrimin sloganı "toprak ve özgürlük"tü.Anti-feodal,ulusalcı,liberal bir temelde gelişen devrimde sert çatışmalar yaşanmıştır.Meksika Devrimi 19.yüzyıldaki liberal,pozitivist,kilise karşıtı devrim geleneğinin bir devamıdır.İç savaş 1920'de sona ermesinden sonra Yeni Meksika'nın sahipleri 1929'da Devrimci Kurumsal Parti'yi kurmuşlardır.

Sosyalist akım Amerika'nın güneyinde Sovyet Devrimi'nin ardından canlandı.1919'da Buenos Aires'de,1917-1921 arasında Brezilya'da patlak veren grevler sert çatışmalara yol açtı. Ancak anakara çapında bir ihtilal umutları çabuk tükendi.III. Enternasyonal'in kuruluşu sosyalist-komünist ayrışmasını hızlandırdı.On iki ülkede yaklaşık 60000 üyeyi kapsayan Latin Amerika Sendikalar Konfederasyonu kimi hükümetlerin baskıları ile boğuşurken 1929 krizi sırasında ekonomik olarak da sarsıldı.

Bu etkiler yıkıcı nitelikte oldu. İhracatın kesilmesi ithal ikameci sanayii geliştirdi,köylü nüfusun kentlere akışı hızlandı,köylü ayaklanmaları daha sert hale geldi.Askerler düzeni sağlamak için kışladan daha çok çıkar oldu.

Latin Amerika iki dünya savaşı arasında kabuğuna çekilmiş olarak yaşadı. ABD'nin baskıları ağırdı. Sovyet Devrimi'nin etkileri kilise'nin ve derebeylerin etkisini azaltmıştı.1940 ve 50'li yıllar arayış içinde geçti. II. Dünya Savaşı'ndan sonra anakaranın belli başlı ülkeleri bir sanayileşme atağı içine girdiler. Ancak Soğuk Savaş bloklaşması ABD'yi güney üzerindeki denetimini artırmaya yöneltince bu atak gelişemedi.

1960'lı yıllarda izlenen ithal ikameci ve devletçi politikalar ulusal burjuvazileri palazlandırdı. ABD'nin tekelci eğilimlerine karşı ulusal burjuvazi sesini yükseltse de çoğu kez dış güçlere boyun eğdi. Her şeye rağmen bu yıllarda bir ekonomik birikim sağlandı. (Akalin,5-7).

Küba Devrimi Latin Amerika'nın kaderini değiştirdi. Castro Batista tarafından sürgüne gönderilmiş orada da muhalefetini devam ettirerek aralarında Che Guevara'nın da bulunduğu bir devrimci grup oluşturmuştur. Gerilla savaşları 1959'da Castro'nun liderliği ele geçirmesiyle sonuçlanmış ve uygulanmaya başlanan yeni ekonomik program ve anayasa ile otoriter bir rejim oluşturulmuştur. Yeni rejimin Amerikan iş çevrelerinin çıkarlarını zedelemesi sonucu ABD ile ilişkiler gerginleşmiş,1961 yılında Anti-Castro Kübalı göçmenler ABD tarafından örgütlenerek başarısızlıkla sonuçlanan Domuzlar Körfezi Çıkartması gerçekleştirilmiştir. Bunun üzerine Castro Küba'nın komünist bir devlet olduğunu ilan ederek Marksist-Leninist bir program izleyeceklerini belirtmiştir.(Sönmezoğlu, 1996:291).

1970'li yıllarda Latin Amerika'da askeri diktatörlükler büyük bir hızla yayıldı. Askeri diktatörlük Brezilya'da 20 yıl sürerken Şili'de 17 yıl sürdü. Askeri yönetimler kimi ülkelerde (Peru ve Ekvator) reformcu ve ilerici görünüm verdi, ancak çoğunlukla "kızıl tehlike" fobisiyle ve "Hıristiyanlık" değerlerini koruma kaygısıyla otoriter-muhafazakâr politikalar izlediler.

1980'lerde sol'a karşı büyük bir mücadele başlatarak dünya çapında güç toplayan neoliberal siyasetler Latin Amerika'da da yankılandı. Bu neoliberal yükseliş Latin Amerika'da yıpranan ve kitle mücadeleleri ile geriletelen "askeri diktatörlüklerinin tasfiyesi" ve "liberal demokrasiye" geçişle koşut olarak yürütüldü. Askeri yönetimlerin uyguladığı dışa bağımlı aşırı monetarist politikaların yol açtığı büyük yoksullaşma yeni siyasal arayışları gündeme getirmiştir. Demokrasinin Latin Amerika'da

geçmişi uzun değildir, sistem henüz kök salmamıştır.Bu sistem ABD tarafından dayatılmış büyük ölçüde ithal bir sistemdi.Bu ithal sistemin ayakları,halkın depolitizasyonu ve kamu mallarının özelleştirilmesinden oluşmaktaydı.1990'ların başında Latin Amerika ekonomilerinin anlamlı bir sıçrama yapacağı öne sürülüyordu.Bu Hayallar 2000'lerin başında tümüyle yıkıldı.Meksika krize girdi,Brezilya borç batağına battı.Peru içme suyunu kaptırdı,Bolivya tarımına egemen olmaktan çıktı,gecekondularda yaşayanlar daha da fakirleşti,fakirlik tüm ülkelerde ağırlaşmıştır. (Akalın, 8-13).

Latin Amerika ekonomilerinin bu acımasız dönemini adeta tersine çevirmek için Venezuela'da Hugo Chavez, Bolivya'da Eva Morales, Ekvator'da Rafael Correa'nın bütünüyle milliyetçi retorikle seçilmesi bazılarınca Latin Amerika'nın sola doğru ve sosyalizmin yeni bir tipine doğru hareket ettiği iddialarını gündeme taşımıştır. Latin Amerika'nın anti-emperyalist mücadelesinin simgesi olan Bolivarizm'in yeniden dirilmesi Chavez ile birlikte olmuştur.

2. GÜNEY AMERİKA'NIN LİBERTADORU: SİMON BOLİVAR

Latin Amerika'da milliyetçilik tek tip değildir. Kardeş kavgalarının büyük rol oynadığı Latin Amerika kıtasında ulus-devletlerin oluşmasına damgasını vuran bir devlet milliyetçiliği söz konusudur.Ancak Latin Amerika'da başka bir milliyetçilik biçimi daha söz konusudur.Bu Amerikan toplumlarının bütününden oluşan bir federasyonu hedefleyen ve bağımsızlık tarihinde öncü rol oynayan daha özgün bir milliyetçiliktir.19.yy'ın ilk çeyreğinde bağımsızlıklarını ilan eden ülkeleri bugünkü Venezuela ,Kolombiya,Ekvador,Peru,Şili ve Bolivya'yı kapsayan toprakları etkisi altına alan "kurtarıcı"(libertador) Simon Bolivar'ın hareketiyle başlayan bu milliyetçilik,esas olarak ,Castroculuk da dahil çok sayıda devrimci hareketin başvuru kaynağını oluşturmuştur. Bolivar,Marti,Castro.. bu üç şahsiyet Güney Amerika hayalini somut bir cisim ve görüntü haline getirdiler.Marti'nin (bizim Amerika) ya da bütüne ait olan halkları bir araya getirecek güçte "pan-milliyetçilik" anlayışı (Gourdon, 1998:78) bölgesel bir "hayal edilen siyasal toplumun ideolojik bir mekanizması" olarak analiz edilebilir. (Pakkasvirta, 2003).

1783'te aristokrat bir ailenin çocuğu olarak doğan ve küçük yaşta ailesini kaybetmesinin ardından İspanya'ya askeri eğitim almaya giden ,eğitimi tamamlamasından sonra Venezuela'ya dönerek bugün başkent olan Caracas'ta sömürgeci güçleri perişan ederek Venezuela'nın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından sırasıyla tekrar Kolombiya,Ekvador,Panama, ve Peru'yu sömürgecilikten kurtaran ve 1821'de bu ülkeleri Büyük Kolombiya adı altında birleştirerek ilk devlet başkanı olan parlak asker nam-ı diğer Libertador(kurtarıcı) Simon Bolivar Güney Amerika ülkelerini bir araya getirecek bir birlik kurmak istiyordu. (Bolivarismo.com) Latin Amerika üzerine çalışan herkes, 15 şubat 1819'da Venezuela Kurucu Meclisi'nin oturumunda Bolivar'ın oluşturmaya çalıştığı topluma dair bakışını dile getirdiği söylevini okumuştur.

"Bizler eskinin kalıntılarını bile korumuyoruz: Ne Avrupalı ne kızılderiliyiz;yerlilerle İspanyollar arasında duran bir ara türüz...En küçük bir değişim gündeme geldiğinde bütün yapısı dağılan ,parçalanan,çöken karışık bir toplumu yönetmek söz konusu olduğundan,etnik köken çeşitliliği son derece sağlam kararlı bir tutum ,hassas bir sezgi ve nazik bir dokunuş gerektirir."

Latin Amerikan toplumunu parçalı özelliğine değine bu söylev bu toplumun ulus sıfatına sahip olmak istemesini de yasaklayacaktır. Söylevin ikinci yönü savaşların ve bağımsızlıkların kazanılmasının ardından gelen anayasallaşma sürecine birinci derecede önemli bir statü vermesidir. ,Üçüncüsü ise Amerikalılara farklılıklarını, kültürel, toplumsal ve etnik çatışmalarını aşarak "ortak yaşama iradesi" veren bir yurttaşlık misyonudur (Gourdon, 1998:79).

Simon Bolivar,büyük Fransız Devrimi ve Amerikan Devrimi'nin henüz gerçekleştiği,köleliğe karşı mücadelenin ve bağımsızlık bildirilerinin en ahlaki en insancıl taleplerle kendini var ettiği bir siyasal atmosferde büyüdü.Simon Bolivar'ın Latin Amerika Ruhuna kattığı en önemli iki kavram iradi müdahalecilik ve bağımsızlıktır (Torlak, 2008).

Şüphesiz ki bağımsızlık savaşları aynı zamanda ayrılıkları derinleştirmeye ve Amerikan toplumunun bireylerini, etnik kimliklerini ve sınıflarını karşı karşıya getiren çelişkileri de körüklemiştir. Ütopyanın yerini bir dizi ulus-devletin ortaya çıktığı bir Amerika almıştır.

3. GÜNEY AMERİKA'DA SOL VE BOLİVARCILIK

Simon Bolivar'ın gerçekleştirdiği pratiklerin bütününden çok üzerine kurtarıcılık ve azizlik gibi birçok dünyevi ve ahiri kavramın atfedildiği, bir açık ideoloji olarak bolivarcılık,500 yıl önce modern insanla

gerçekleşen travmatik karşılaşmadan sonra ,ev sahibiyken misafir,çoğunlukken azınlık durumuna gelmenin psikolojik yıkımından ,1960'larda atağa geçen ulusalçı kurtuluş reçetelerine,askeri diktatörlüklerin ezici uygulamalarına kadar bir çok pratiğin kavramsal yansımasını genetik olarak taşımaktadır (Torlak, 2008).

Latin Amerika'da 1998 yılında Chavez'in Venezuela'da kazandığı zaferden bu yana seçimlerde, birbirinin aynısı olmasa da düzenli olarak sol ya da merkez sol yönetimler iktidara gelmiştir.Brezilya'da Lula,Arjantin'de Kirchner,Uruguay'da Franko Amplio,Bolivya'da Eva Morales,Ekvador'da Rafael Correa gibi. (Upery, 2007:1-10)

Amerika Venezuela'daki gelişmelerden korkmakta. Chavez'in gelişen 'halk gücü' hareketinin Arjantin'de, Brezilya'da, Uruguay'da, Paraguay'da, Ekvator'da, Bolivya'da, Nikaragua'da ve tabii Küba'da; yani neredeyse bütün Latin Amerika'da muazzam bir destek gördüğünün farkındalar ve bir domino etkisinden korkmaktadırlar. Venezuela'nın zengin elitinin hevesli desteğiyle, Washington Chavez'i durdurmak için CIA'nın alışılmış bütün taktiklerini denedi, askerî darbeden ülke ekonomisine 6 milyar dolara mal olan ekonomik istikrarsızlaştırmaya; siyasi muhalefetin finansmanından medyanın kullanılmasına kadar her yolu denemiş fakat yaptıkları her şey başarısız olmuştur. Aslında, devrimi hızlandırdı. Venezuela ve Latin Amerika'da yeni bir toplum yükseliyor. Chavez ve arkasındaki yüz milyonlarca insan Amerika Birleşik Devletleri'nin hakimiyetine karşı geldiler ve başka bir dünyanın mümkün olduğunu fazlasıyla gösterdiler. (Venezueladayanişma.org)

Wallerstein'e göre gerçek soru Latin Amerika'nın sola gidip gitmediği değil,ne kadar sola gittiğidir.Bunu ispat edecek dört farklı kanıt sunar:

Birincisi,bu hükümetlerin öyle ya da böyle kendilerini Birleşik Devletlerden uzaklaştırmaya istekli olmalarıdır. Bush yönetimi aslında bu hükümetlerin her biri seçildiğinde muhalifinin seçileceğini umuyordu. Eskiden ABD dostane olmayan hükümetler iktidara geldiğinde bunları düşürmek için uğraşırdu. Ancak Dünya sisteminde ABD gücünün düşüşü, özellikle de Ortadoğu'da kaybetmekte olduğu savaşlarla meşgul olması ABD'yi geçmişte Latin Amerika'da etkili hamleler yapan enerjisinden alıkoymuş görünmektedir.2002'de Chavez'e girişilen başarısız darbe girişimi bunun kanıtıydı.Bu hükümetlerin ABD ile aralarına mesafe koymalarının birçok yolu vardı. 2003'te Amerika BM Güvenlik Konseyi'nin iki Latin Amerikalı üyesini (Şili ve Meksika) Irak işgalini meşrulaştırmak için ihtiyacı olan kararı desteklemiştir. İkincisi, Latin Amerika çapında yerli hareketlerin politik önemi ve gücündeki büyük artıştır (özellikle Meksika, Ekvador, Bolivya ve Orta Amerika'da). Latin Amerika'nın yerli nüfusu uzun zamandır en bastırılmış kesimdi ve büyük oranda politik kurumlardan uzak tutuldular. Bu hareketler Orta Amerika'nın And kuşağında ve Mega bölgelerinde politikada sürekli bir ana faktör haline geldiler. Üçüncü bir kanıt ise kurtuluş teolojisinin ayakta kalması ve aslında canlandırılmasıdır. Son olarak, Brezilya bölgesel Güney Amerika bloğunun lideri olma yolunda oldukça başarılı bir çaba içinde görünmektedir. (Wallerstein).

4. CHAVEZ'İN 21. YÜZYIL SOSYALİZMİ

Chavizmin kısaca 21.yy'da Venezuela topraklarına uyarlanmış bolivarcılık olduğu söylenebilir.Chavizmin ideolojik algısının Hristiyanlığın evanjelist yorumu ve kurtuluş ilahiyatı öğretisi, Simon Bolivar, Jose Marti, Castrist Küba dönemine kadar uzanan bir referanslar toplamından etkilendiği ve bunları yeniden ürettiği söylenebilir (Torlak, 2008).

Küba Cumhuriyeti, yalnızca Karaibler ve Latin Amerika'da değil Dünya'da da anti-emperyalist duruş ve direnişin bir simgesi durumundadır. Küba'nın uzun yıllar boyunca yaptığı bu direniş, Venezüella'daki 1998 seçimlerini Hugo Chavez'in kazanmasıyla daha da ivmelendi.Chavez'in ilk hedefi,Venezuela'da petrol sanayini denetim altına almak oldu.Latin Amerika çapında yayın yapan "Telesur"kanalını kurdu.ABD'nin bölgesel işbirliği örgütü projesine karşı Latin Amerika'nın kendi malı "Mercosur" projesine destek verdi.Ve bir petrol bölgesi oluşturmaya yöneldi.Chavez ikinci adımda ,devrimi kırsal alanlara taşımak için bir yandan toprak reformu yaptı,bir yandan da ulusal eğitim ve sağlık sisteminin yoksullara ulaşması için köklü önlemler aldı (Akalin, 2006:15). Kendinden önceki iktidarların uyguladığı ABD temelli "küresel" politikalar sonucunda belirli iyileşmeler olsa da, bunlar hiç bir zaman yaygınlaşmamış ve tabana inememişti. Bugün Venezüella, başını çektiği ALBA (Bolivarian Alternative for the Americas- Amerika İçin Bolivarcı Seçenek) ile ABD'nin önderliğindeki ALCA'ya (Area de Libre Comercio de las Americas) ya da İngilizce kısaltmasıyla FTAA, (Free Trade Area of the Americas) bir alternatif oluşturuyor; yeni bir ekonomik araç değil kalkınma öneriyor. Venezüella, Latin Amerika'yı

ABD şirketlerinin insafına ve sömürüsüne bırakacak “Amerikalılar Serbest Ticaret Anlaşması”na karşı direnişte başarı ile başı çekti ve kıta ülkeleri arasında sömürü yerine yardımlaşmaya dayanan ticaret anlaşmalarını geliştirdi. İsrail’in Lübnan’a yaptığı saldırı sırasında görüldüğü gibi, Washington ile “umut eksenini” arasındaki fark sadece Latin Amerika ile sınırlı değil. ABD İsrail’e acilen kitle imha silahları sevk ederken, Venezüella savaş kurbanlarına bir Boeing 707 dolusu yardım gönderiyordu.

Bu anti-emperyalist tutum Üçüncü Dünya ülkelerinde gittikçe daha fazla saygınlık kazanıyor. Chavez Haziran(2006) ayında Afrika Birliğine hitap eden konuşmasında emperyalizmi Afrika’yı yoksullaştırmakla suçlayınca ayakta alkışlandı. Chavez aynı zamanda Afrika devletlerinin Venezüella’nın petrol endüstrisinde uyguladığının aynısını -yoksulluğu yenmek için doğal kaynaklarının kontrolünü ele almalarını yapmalarını tavsiye etti (Göksu, 2016).

Venezuela dışında, antiemperyalist çıkışları, neo-liberal politikalara karşı sert eleştirileri, üçüncü dünya ülkelerinin haklarını savunması, Amerika Birleşik Devletleri’nin bölge üzerinde kurduğu hegemonyaya kafa tutması ona tüm dünyada sempati kazandı. Mazlum Filistin halkına destek vermesi, İsrail devletinin bölgedeki yıkıcı politikalarına karşı sert eleştirileri, İsrail’in 2006 yılında Lübnan’a gerçekleştirdiği sivillere yönelik saldırıları soykırım olarak nitelmesi ve bu sebepten dolayı Tel Aviv’deki Venezuela elçisini geri çekmesi, OPEC’teki petrol üreticisi ülkelerin etkinliğini artırma çabaları ve bölgedeki İslam ülkeleriyle olan iyi ilişkileri, Chavez’in İslam Dünyası’nda da büyük bir sempati kazanmasına sebep olmuştur.(venezueladayanisima.org).

Hugo Chavez, 2005 Ocak ayında, Porto Alegre Dünya Toplumsal Forumu nda aniden “21.yy sosyalizmi” fikrini ortaya attığında hükümet yetkilileri medyada sözü edilen sosyalizmin, hükümetin zaten uygulamakta olduğundan ibaret olduğunu, yani Bolivar misyonları ve toplum programlarından ibaret olduğunu açıklamakta güçlük çekiyorlardı (Upery, 2007:139).

Chavez in şaşkınlık yaratan yeni sosyalist doktrininin Bolivarcı devrimin hedeflerinden ayrı bir şey olmadığı anlaşılmıştı. Yakın zamanda Chavez Bolivarcı Devrimin hedeflerini şöyle sıralıyordu. (Torlak, 2016):

- 1.Ekonomik ve siyasi bağımsızlık
- 2.Tabandan siyasi katılım, halkoylaması, katılımcı demokrasi
- 3.Ekonomik kendine yeterlilik
- 4.Yurtsever ulusal bilinci yaratmak
- 5.Ülkenin kaynaklarının adil dağıtımı
- 6.Yolsuzluğun önlenmesi.

Aşırı abartılı niteliğinin dışında “21.yy sosyalizmi” söylemi üç temel gerçekliğe tosladı. Birincisi, kayıt dışı sektörün büyük önemi: Financial Times’ta yayınlanan bir ankete göre 18-64 yaş arası Venezuelalıların yüzde 25’i kendisinin girişimci olduğunu söylemiştir. Bu durum Venezüella’yı Tayland’ın (%21), ABD’nin (%12), Almanya’nın (%6) ve Japonya’nın önüne geçirerek dünyanın en kapitalist ülkesi yapar. İkincisi, devlet kurumunun mirasyedi kullanımı: yolsuzluğa şiddetle karşı çıkmak, Chavez’in 1992’deki isyanı ve 1998’deki zaferinin başlıca temasıydı. Buna rağmen hiçbir üst yetkilinin Bolivarcı adalet tarafından takibe alınmaması ilginçtir.21.yy sosyalizminin kaderine ilişkin üçüncü kuşku noktası ise Chavizmin bazı kesimleri tarafından desteklenen “katılımcı demokrasi”nin kavram bulanıklığıyla ilgilidir. Bu bulanık doğrudan demokrasi uydurmacası, halkın katılımı yerine, aslında hiçte demokratik değerler taşımayan devletçi görünümdeki yapıları çoğaltmaya yöneliyor (Upery, 144-146).

ABD emperyalizmine karşı milliyetçi bir çizgi izleyen ve Latin Amerika’nın ulusal kaynaklarının ulusalcı-kalkınmacı bir temelde kullanılmasını savunan ilk kişi Chavez değildir. Latin Amerika tarihi, ABD emperyalizmi karşısında daha ulusalcı bir çizgi izlenmesi gerektiğini savunan onlarca milliyetçi askeri darbeye doludur. 1960’larda askeri darbelerle başa geçen milliyetçi subaylar, cahil ve yoksul halk kitlelerini kurtarmaya gelmiş “kurtarıcı” pozlarında sosyalizmden, toplumsal kurtuluştan dem vurmakta, tepeden reformlara girişmekte ve hatta ABD’ye karşı Chavez’den daha sert milliyetçi bir çizgi izlemekteydiler. Geçmişine libertadorların (“kurtarıcı”) ve caudilloların (güçlü adam, silahlı şef) damga bastığı Latin Amerika’da, yoksul halk kitleleri, kurtuluş vaat eden bu tip darbelerin liderlerini veya Chavez gibileri “kurtarıcı” kabul ederek bağırklarına basmışlardır. Bugün de, bağımsız bir sınıf bilincinden ve iktidar perspektifinden yoksun Venezuelalı işçi-emekçi kitleler, “Mesih” edasıyla

sosyalizmden söz eden, bazı reformlar yapan ve ABD'ye kafa tutan Chavez'i yoksulların "babası" ya da "kurtarıcı" olarak görüyor ve devrimci hareketi onun kişiliğiyle özdeşleştiriyorlar (Kızılok, 2016).

Mevcut anayasaya göre Chavez, devlet başkanlığı görevini 2013 yılına kadar sürdürebiliyor. Ancak Chavez yaptığı çeşitli açıklamalarda Venezüella'daki değişimin tamamlanması için daha uzun bir süre gerekebileceğini vurgulayarak görevini 2021 yılına kadar sürdürmek istediğini belirtmiştir. (CNNTÜRK). Gözün önünde duran gözden kaçsa da aslında Chavez'i Chavez yapan; ulusalcılığı değil; anti-kapitalist zeminde ve yoksullardan yana tavizsiz duruşuyla onları anti-emperyalist ekseninde yeniden tarihin sahnesine çıkartmasıdır.

4.1. Başkaldıran Latin Amerika ve Küresel Direniş

Latin Amerika'da anti-Amerikancılık yeniden dikkat edilmesi gereken bir güç olmaya başlamıştır. 1990'larda anti-Amerikancılık bölgede genellikle pek göze çarpmadan ve siyasi hayata sadece kısıtlı katkıda bulunarak yaşıyordu. O günlerde Latin Amerika başkentleri serbest piyasaya dalmışlar, Washington ve onun etkisindeki uluslararası finans kurumlarınca tezgâhlanan özelleştirme salgınına kapılmışlardı.

Ancak bu şenliği, 2001'de meydana gelen iki olay, 11 Eylül saldırısı ve Arjantin'in Aralık'taki ekonomik çöküşü sona erdirdi. Pek çok Latin Amerika hükümeti 10 yıllık neo-liberal reçeteler doğrultusunda yaptıkları deneyimlerinden uyanarak başladıkları yerden daha iyi bir yere gelemediklerini, aslında, pek çoğu daha da kötü durumda olduklarını fark ettiler. ABD kendini aniden Teröre Karşı Savaş'ının içine gömünce, Arjantin, Peru, Uruguay ve Brezilya gibi ülkeler, kendilerini korkunç bir borç altında inleyen, giderek büyüyen işsizlik ve daha da eşitsiz gelir dağılımı yaratan ve iyi idare edilemeyen reformlarıyla baş başa kaldı. Her gün gelen haberlerle beslenen bir sürü başka problemler bugünün anti-Amerikancılığını beslemekte: 2001'de Arjantin'in ekonomik ve politik çöküşü sırasında ABD'nin katı duyarsızlığı; serbest ticaret teraneleri okurken kendi çiftçilerine verdiği milyarlarca sübvansiyonları durdurmaması; Venezüella Başkanı Chavez'e karşı yapılan darbeye Washington'un sessiz desteği ve (özellikle Meksika'da) 11 Eylül sonrası göçmenlere gösterdiği kötü muamele ile etkin ve insancıl bir göçmenlik sistemi yaratmamış olması. Bunun ve Latinlerin ABD'den gördüğü diğer küstahlıklar sonucu çoğu Latin Amerika ülkesi düzenli bir şekilde ABD'ye karşı tavır almaya başlamışlardır. (Ballve). Latin Amerika'da esen sol rüzgâr dünya çapında küresel direnişi ve sosyal hareketleri de yüreklendirip güçlendirmektedir. Küreselleşmeye ve neo-liberal vahşete karşı, unutulmuşların, dışlanmışların isyanı özelliğini taşıması yanında; dünyanın dört bir yanındaki yoksulların anti-emperyalist başkaldırısıyla dayanışma içinde olan bu çıkış, yerküre için taze bir nefes anlamında taşıyor (Demirer, 2016).

Chavez, İran ve Libya ile ilişkileri geliştirerek ABD karşıtı bir uluslararası cephenin dayanışmasını harekete geçirdi. Özellikle dünyanın doğusunda yaşanan gelişmeler, Rusya, Çin, Hindistan yakınlaşması, Venezüella'nın ön planda olduğu Latin Amerika ülkelerinin aktif olduğu ve içinde İran'ında bulunduğu Bağlantısızlar hareketi ve yine uzak doğuda aktivitesini sürdüren Şanghai İşbirliği Örgütü ve bu örgütün AB benzeri bir yapılanma eğilimi içinde olması. En aktif rolü batıda Venezuela, doğuda Çin, Rusya, İslam dünyasında ise İran üstlenmek istemektedir. Bütün bu oluşumlar ise gittikçe kireçlenen dayatmacı küreselleşmeye karşı hem dünyadaki tek kutuplu hâkimiyeti sorgular hem de çok kutuplu bir dünya düzenine gidişin habercisi olacak niteliktedir. Aynı düşmana (ABD'nin küreselci saldırısı) karşı ortak mücadele mevzisinde Latin Amerika'daki Bolivarcı rüzgârın adı Türkiye'de Kemalizm'le anılır olmuştur. Kemalizm ve Bolivarcılığı ezilen dünyanın ön cephesinde gören bu görüşe göre; nasıl ki Türk devrimcileri devlet bağımsızlığını ortadan kaldırmak ve ulusunu parçalamak isteyen emperyalist saldırıya karşı devrimci tarihlerine, değerlerine yeniden sarıldıysa Chavez'de, Lula'da, Morales'te aynı şeyi yaptılar (Teori Dergisi, 2006:2).

4.2. Petrol Şöleni

1922 de keşfedildiğinden beri Venezuela da her zaman büyük önem taşıyan petrol bugün ülkenin devlet gelirinin yüzde 50 den fazlasını, ihracat girdisinin yüzde 80 den fazlasını teşkil etmiştir. ABD petrol ithalatının en büyük kısmını bu ülkeden yapıyor. Doğal olarak Latin Amerika'nın arka bahçeleştirilme sürecinde ABD kendisi için çok önemli olan bu ülkede petrol gelirlerini ve iktidarı ABD güdümündeki küçük bir yönetici zümrenin tekeline vermişti. Bu yapı içinde Venezuela milli gelirinin üçte biri ve ihracatın dörtte üçü ABD'ye yapılan petrol satışlarına dayanıyor, buna karşılık gıda dahil

tüketim maddelerinin % 80'i ithal ediliyordu. Öte yandan ülkede petrol üreten ABD şirketleri Venezuela devletine çok küçük bir pay veriyorlar ve doğru dürüst vergi de ödemiyorlardı. Bu yüzden Venezuela halkının geniş kesimleri kitlesel işsizlik ve derin bir yoksullukla karşı karşıyaydı. Chavez 1999'da iktidara gelince ekonomide kalkınmacı ve bölüşümcü politikalara yöneldi ve yoksulluğu ve işsizliği azaltmada önemli başarılar sağladı. OPEC'teki gücünü kullanarak o zamanlar 7 dolara kadar düşmüş olan petrol fiyatlarının yükselmesinde rol oynadı. ABD petrol şirketleriyle yapılan anlaşmaları yeniden düzenleyerek devletin aldığı payı arttırdı ve vergi kaçaklarını ortadan kaldırdı. Bütün bunlar Venezuela ekonomisine büyük yarar sağlarken ABD'yi rahatsız etti. Küba ile yakın ilişkiler kurması ve Venezuela hava sahasını ABD'nin askeri uçaklarına kapatması ABD'nin rahatsızlığını iyice arttırdı. Nisan 2002'de kendisine bağlı bazı subaylara darbe yaptırarak Chavez'i devirmeye çalıştı. ABD'nin arka bahçesindeki bir ülkede kurduğu tatlı petrol düzenini bozan Chavez rejimini kolay kolay kabullenmesi beklenemezdi. (Somçağ, 2005) . Chavez 7 dolarken bugün 60 dolardan fazla eden bir varil ile, kişi başına düşen petrol geliri 1998 le 2005 arasında 226 dolardan 728 dolara çıkarttı.Rejim muhaliflerine göre, Chavez in ekonomi politikasının hiçbir tutarlılığı yok,petrol gelirini tamamen siyasi amaçları doğrultusunda kullanıyor ve Venezuela tek ürün ihracatçısı haline gelerek ,gıda alımında ithalata bağımlı kaldı.Petrol hem Chavez in çok yönlü diplomatik girişimlerinde(OPEP'in atılımı,Küba'ya yardım,Güney-Güney ilişkileri,İran ile ittifak) hem de toplum programlarının finansmanında stratejik bir rol oynuyor (Upery, 2007:132-134).

Chavez Eylül 2006'da Tahran yönetiminin nükleer faaliyetlerine kuvvetle destek verdi ve Washington yönetimini de uyardı: Eğer, İran'a saldırırsanız biz de Amerika'ya petrol sevkinin durdururuz. Petrolün varil fiyatı 100 doların üzerine fırlar. Uzmanlara göre, Chavez, ülkesinin dünyanın beşinci petrol ihracatçısı olmasından ve son yıllarda hızla yükselen petrol gelirinden güç alıyor Venezüella dan şimdiye kadar en çok petrol satın alan ülke, Amerika. Amerika, Venezüella'dan günde bir milyon üç yüz bin varil petrol ithal ediyor. Bush Yönetimi, Venezüella petrolü alamayacağı bir gelecek için şimdiden hazırlık yapıyor. Durum böyle olsa bile Chavez, ülkesinin petrol ihracatı konusunda Amerika'ya olan bağımlılığını azaltacağını ve ihracatı Çin'e kaydıracağını söylüyor.(wordpress). Yine benzer bir çıkış yaparak Avrupa'nın "Geri Dönüş Yönergesi" adlı göçmen düşmanı yasa taslağını onayladığını hatırlatan Venezuela vekili, Hindistan ve Çin gibi ülkelerin, Avrupa'ya ihraç edilen petrolün tamamını alabilecek ve Avrupa ülkelerinin aksine nakit ödeme yapacak durumda olduklarına dikkat çekti.(plturkce.org) . Aslında Bush gerçekte Chavez in en büyük düşmanı değildir.Çünkü Amerika nın Ortadoğu daki savaşı petrol fiyatlarını artırdı.Chavez Bush un militarist politikalarına teşekkür etmelidir.Bush onun hükümetinin en büyük iş ortağıdır.Çünkü Chavez bu yalanlayıcı ortaklık olmadan ülkede yoksulluğu azaltan yardım programları için bu kadar petrol gelirine sahip olamayacaktı.(Antunes,2007). Petrol gelirini yıllarca sefaletle mahkûm edilmiş nüfusun ezici çoğunluğunu görmezden gelerek statükonun devamına harcamak yerine, 'Bolivarcı 21. yüzyıl sosyalizmi' adı altında uyguladığı sosyal demokratik politikalarla Venezüella'yı bir laboratuara çevirdi (Karan, 2007).

4.3. Çinli Gölge mi Kalkınma İşbirliği mi?

Son dönemlerde sergilediği ekonomik büyüme seviyesiyle Çin küreselleşen dünyanın parlayan yıldızı olmuştur. Çin'in 1.3 milyar nüfusa sahip olması,dünyanın en büyük ordusuna ve nükleer silahlara sahip olması,BM Güvenlik Konseyi'nde daimi üyeliğinin bulunması onun sadece ekonomik değil stratejik güç olarak da tanımlanmasını sağlamaktadır (Sandıklı, 2005). 2004 yılının Kasım ayında ilk kez Brezilya, Arjantin, Şili ve Küba'ya ziyarete giden Çin Başkanı Hu Jintao en az 39 ticari anlaşma imzaladı. Bu ise, Latin Amerika'da Amerikan emperyalizminin çöküşe geçtiği ve Monroe Doktrini'nin öldüğü tezini güçlendiren belki de en önemli gelişmeydi, Latin Amerika ile Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ticari ve siyasi ilişkilerin tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar ileri bir düzeye gelmişti. Şimdiden Arjantin'de 20 milyar dolarlık yatırım gerçekleştiren Çin'in, özellikle Venezüella ile ticari ilişkilerinin hacminde de, son bir yıla göre 2 kat artış oldu ve Çin ile Venezüella arasında karşılıklı petrol, ticaret ve işbirliği anlaşmalarının imzalanması ile hem Venezüella her yıl ABD'ye %11 ile 15 arasında gerçekleştirdiği petrol ihracatının yarattığı bağımlılığı dengeleme yolunda oldukça önemli bir kazanım elde etti hem de 2007'de, tüketeceği petrolün en az yarısını ithal etmek zorunda kalacak olan Çin'in enerji açığını kapatmaya yönelik önemli bir adım atıldı.* ABD'nin serbest ticaret sömürgeciliğini reddeden Latin Amerika'nın ticari ilişkilerini dünyanın diğer ülkeleri ile geliştirme yoluna gitmesi,

* Zaten 2003 Aralık ile 2006 Ocak arasında petrol fiyatı iki katına çıkaran temel faktör Çin'in bu talebidir.

hem Latin Amerika ülkelerinin dış ticaret fazlası vererek IMF'ye olan borçlarını kapatmasının önünü açtı hem de ABD'ye karşı gelişen cepheye Latin Amerika'yı dahil ederek Amerikan hegemonyasına karşı cephenin gücünü daha da arttırmasına neden oldu. (Yalçın, 2016).

11 Eylül saldırılarından sonra gözünü Ortadoğu'ya çeviren ABD arka bahçesinin dibinde olup bitenlerin önüne geçemediyse de, Çin'in ortalığı basması gözünden kaçmadı. Çin ticaretinin Güney Amerika'ya nüfuz etmesinin dışında, Pekin'in bugün Havana'nın ikinci büyük ekonomik ortağı olması ve Castro rejiminin emperyalizme karşı direnişin kilit unsuru olarak Çin-Küba ilişkilerini methetmesi Washington'da endişeler uyandırdı (Upery, 2007:301). Diğer yandan Çinliler Tayvan'ın diplomatik olarak tanınması hariç bölgede ideolojik ya da jeopolitik istekleri olduğuna dair kuşku yaratmaktan kaçınıyorlar. Pekin'in resmi görüşü, Çin Sosyal Bilimler Akademisi'nin, Latin Amerika İncelemeleri Enstitüsü'nce yansıtıldı: "Çin, Latin Amerika'nın, Birleşik Devletlerin arka bahçesi olduğunu ve onun bölgedeki etkisine meydan okuma ihtiyacı hissetmediğini çok iyi anladı. Ancak Latin Amerika gibi Çin'de dışa açılmaya başladı. Evrenselleşme çağında her ikisi de Güney-Güney işbirliğini tetiklemeye başlamak zorundalar. Sonuçta daha büyük bir işbirliği, Asya-Pasifik ve Latin Amerika bölgelerinde, bölgesel kalkınmaya ve barışa yarayacaktır ki bu da kesinlikle birleşik devletlerin yararına olacaktır" (Upery, 2007:302).

Latin Amerika'nın Çin'le geliştirdiği ilişkilerin en önemli katalizörlerinden birinin ABD'ye olan ticaret bağımlılığı alternatif bir kanal açarak azaltma ve hatta tasfiye etme niyeti olduğu da söylenebilir. Çin Halk Cumhuriyeti, hammadde açısından dev bir endüstriyel merkez ve sürekli gıda ihtiyacı duyan oldukça kalabalık bir pazar olarak Latin Amerika'nın ABD'ye sattığı hammadde ve ara mamullerin hepsini satın alacak potansiyele de sahip. Öte yandan ulaşım ve dil gibi zorluklar nedeniyle Latin Amerika ile Çin arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesi uzun bir zamana yayılacak gibi de gözüküyor (Torlak, 2016).

Kısaca toparlarsak Çin'in Latin Amerika'da özellikle ekonomik olarak etkisi artmaktadır. ABD bundan ciddi rahatsızlıklar duymaktadır. Üstelik Çin, hiçbir şekilde anti-emperyalist bir politika, örneğin ekonomik bir yaptırım politikası vs. takip etmemektedir. Küba ve Venezüella için Çin ile yapılan geniş hacimli ticaret ABD hegemonyasını sarsabildiği kadar yaşamsaldır ve kötü bir şey değildir. Kötü olan bu karşılıklı çıkar ilişkisinin üzerine "anti-emperyalist bir elbise" giydirilmesidir (Torlak, 2008). Çünkü Latin Amerika'da önemli sayıda insan, Çin'i ABD hegemonyasına karşı siyasal ve ekonomik bir alternatif olarak görmektedir (Akalin, 2006).

4.4. Chavizmden Madurizme

Chavez'in Mart 2013 te ölmesiyle birlikte Maduro Cumhurbaşkanı olmuştur. Yeni cumhurbaşkanı, gizlilik, yanlış bilgi, yolsuzluk ve dokunulmazlık gibi öncüllerin imza uygulamalarının çoğunu miras aldı. Ayrıca bu davranıştan bıkmış bir halkı miras almıştır. Maduro'nun seçim kampanyası, seçim avantajı için politik gücünü kötüye kullanmak ve devlet kaynaklarını politik kazanç için yasadışı olarak kullanmakla suçlanmıştır. Maduro yine güç kazandıysa da Chavizmin geleceği çok belirsizleşmeye başladı. Bunun çoğu başarısız ekonomiye yöneldi. Venezuelalılar kendilerini dünyanın en kötü enflasyon oranlarından biriyle yaşıyor buldular ve gıda, ilaç ve temel malları satın almak için birkaç saat beklediler. Sonunda baskı çok fazla oldu ve muhalefet kitlesel protesto hareketi haline gelenleri örgütlemeye başladı. Maduro'nun hükümeti bu öfkeyi dinlemek yerine sıkıştı. Herhangi bir güvenilir delil veya bağımsız bir yargılama yapılmaksızın, muhalefetteki belediye başkanları ve yüzlerce öğrenci ile birlikte muhalefetteki ana muhalefet lideri Leopoldo López'i hapse attı. Protesto gösterilerinin başlangıcından bu yana 40'dan fazla kişi öldü (Brading, 2017).

Maduro hükümeti, yaklaşık otoriterliğe başvurarak yaklaşık dört yıl sürdü. Sadık kişiler şimdi tüm devletin kurumlarında görev yapıyor. Hükümetin hakim olmadığı tek dernek, muhalefetin koltukların üçte ikisini elinde tuttuğu Ulusal Meclis'tir. Ancak Meclisin, Maduro'nun seçimlerini iptal etme amaçlı referandum yapma çabaları başarılı bir şekilde engellendi, eyalet valisi seçimleri ise 2017'de henüz bildirilmemiş bir tarihte ertelendi. Bugün hükümet, siyasi mahkumları serbest bırakma ve Maduro'nun muhtemelen kaybedeceği bir referandumun çağrılarını direnmektedir. İçişlerine karıştığı gerekçesiyle Amerikan Devletleri Örgütü'nün (OAS) çağrılarını bile ihmal etmiştir. Maduro'nun onaylanma oranı şu an yüzde yirmidir ve protesto gösterileri devam etmektedir. Yüz binlerce Venezuelalı sokaklarda protesto gösterisinde bulduklarından, adil ve şeffaf seçimler uzak bir olasılık gibi gözüküyor (Brading, 2017).

5. SONUÇ

Sonuç olarak Güney Amerika Entegrasyonu yolunda zafer uzakta görülmekte birlikte, bölgedeki sola dönüş Simon Bolivar'ın birlik hayaline can vermek için tarihi bir fırsat sunuyor. Latin Amerika bu süreçte ABD'nin arka bahçesi olmaktan çoktan çıktı. Tarihi yazma fırsatı Chavez gibi Bolivar'ın çocuklarının eline geçti. Chavez'in, Latin Amerika ülkelerinin Çin ve diğer ülkelerle hem ekonomik hem de siyasi ilişkilerini ön plana çıkararak anti-emperyalist blok oluşturabileceği gibi bir iddiası vardır. Veneuela'da Chavez sonrası hükümetin de bolivarcı devrimleri desteklediği görülmektedir. Çin'in ekonomik büyümesi ve bunu küreselleşme içinde nasıl bir yere oturtacağı yavaş yavaş ortaya çıkıyor. Yani kısa vadede bu tür etkin bir ittifakın oluşması biraz zor ama oluşması muhtemeldir. İttifakın oluştuğu noktada da ABD'nin dünyadaki etki alanını azaltacak birtakım sonuçlara yol açabilir.

KAYNAKÇA

- Akalın, C. (2006). Latin Amerika'da Devrimci Program Ve Siyasetler, Teori Dergisi, Eylül.
- Antunes, J.; Marx, H.C. (2016). "Bolivarism" of the twenty-first century, <http://www.wsws.org/articles/2007/feb2007/chav-f12.shtml>, 10.09.2016
- Ballve, M. (2016) Yeni Bir Anti-Amerikancılık, www.sendika.org, 12.09.2016
- Brading, R., How Venezuela's Revolutionary Dream Descended Into Chaos, http://theconversation.com/how-venezuelas-revolutionary-dream-descended-into-chaos75685?utm_campaign=Echobox&utm_medium=Social&utm_source=Twitter#link_time=1493399223, 28.04.2017.
- Bolivarcı Devrimin Geleceği, http://www.cnnturk.com/OZEL_DOSYALAR/haber_detay.asp?pid=1483&haberid=180094, 12.08.2016
- Chavez Hakkında, <http://www.venezueladayanisma.org/PatspeechTurkce.html>, 14.09.2016
- Demirer, T. (2016). Başkaldırı Kaçınılmaz Ve Meşrudur, http://www.kaldiracdergi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=118&Itemid=32, 12.09.2016
- Galeano, E. (1988). Latin Amerika'nın Kesik Damarları, İstanbul: Alan Yayınları
- Gourdon, H. (1998). Bolivar, Marti, Castro., Leca Jean, Uluslarlar ve Milliyetçilik, İst: Metis, çev: S. İdemen.
- Göksu, C. (2016). Latin Amerika Üzerine Bir Değerlendirme, http://www.latinbilgi.net/index.php?eylem=yazi_oku&no=427, 14.09.2016
- History of Simon Bolivar, <http://www.bolivarmo.com/history.htm>, http://www.simon-bolivar.org/bolivar/simon_bolivar_pp.html, 05.09.2016
- Karan, C. (2007). Dik Kafalı Ve Lafazan Chavez'in Demokrasi laboratuvarı, Radikal Gazetesi, 3.12.2007
- Kızılok, U. (2016). Latin Amerika'da Kurtarıcılar ve Caudillolar, http://www.marksist.com/utku_kizilok/latin_amerika_da_kurtaricilar_ve_caudillolar_1.htm, 15.09.2016
- Pakkasvirta, J. (1997). Latin America: Continentalist and Nationalist Histories, 23. Nordiska Historiermötet, Global history session, August.
- Prensa Latina, http://plturkce.org/index.php?yazi_id=2562, 16.09.2016
- Sandıklı A. & Güllü, İ. (2005). Geleceğin Süper Gücü Çin, İstanbul: Tasam.
- Somçağ, S. (2005). Latin Amerika'da Sol Dalga, Cumhuriyet Strateji, 28 Mart 2005
- Sönmezoğlu, F. (1996). Uluslar arası İlişkiler Sözlüğü, İst: Der Yayınları.
- Torlak, S. (2016). Rice'nin Gezisi Ve ABD'nin Latin Amerika Planı, http://www.latinbilgi.net/index.php?eylem=yazi_oku&no=1715, 16.09.2016
- Torlak, S. (2016). Bolivarcı Devrim'in ideolojik referanları: Bolivarcılık ve Chavizm, http://www.latinbilgi.net/index.php?eylem=yazi_oku&no=1871, 14.09.2016
- Upery, M.S. (2007). Meydan Okuyan Sol, İstanbul: İletişim
- Venezuela krizi petrol alımını etkilemiyor, <http://lahy.wordpress.com>, 20.09.2016
- Yalçın, D. (2016). ABD Emperyalizmi'nin Latin Amerika'da Çöküş Yılı, http://www.latinbilgi.net/index.php?eylem=yazi_oku&no=368, 15.09.2016
- Wallerstein, I. (2016). Latin Amerika Ne Kadar Sola Gitti? http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=17384, 15.09.2016.